פרק ד

א הַפֵּאָה נִתֶּנֶת בְּמָחֹבָר לַקָּרַקַע[א]. בְּדָלִית[ב] וּבְדֶקֶל[ג], בַּעַל הַבַּיִת מוֹרִיד וּמְחַלֵּק לָעֲנִיִּים[ד]. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַף בַּחֲלִיקֵי אֲגוּזִים[ה]. אֲפִלּוּ תִשְׁעִים וְתִשְׁעָה[ו] אוֹמְרִים לְחַלֵּק וְאֶחָד אוֹמֵר לָבוֹז, לָזֶה שׁוֹמְעִין[ז], שֶׁאָמַר כַּהֲלָכָה: ב בְּדָלִית וּבְדֶקֶל אֵינוֹ כֶּן, אֲפִלּוּ תִשְׁעִים וְתִשְׁעָה אוֹמְרִים לָבוֹז וְאֶחָד אוֹמֵר וְהוּא מֵאָה גְּבוֹהָה: תשעים ותשעה. פי' הר"ש עניים: [ואחד אומר לבוז לזה שומעין וכו'. ומפי' הוא ברייא וחזק יותר מהבריו לו מוכל יותר מהם. כך מלתי בפירוש שחזכור בפ"ו משנה ד']: ב [ואחד אומר לחלק לזה שומעין וכו'. שאפילו הוא זקן ופ"ד א **במחובר**. פירש הר"ב דכתיב לעני ולגר תעזוב [דהוה מלי למימר יהיה]. עיין ריש פ"ו: מוריד. פי' הר"ב דכתיב תעזוב תעזוב. לומתם שמין בהם סכנה וכו'. ירושלמי. והכי דריש לומתם מיעוטא הוא ומסתבר להוציא את מלו שיש בהם סכנה: **ומחלק לעניים.** ירושלמי (שלם) [ל"ל שמא] ירחה לעני מדעתו [ל"ל מודעתו] ויש לפניו. פי' הר"ש כדי שלא ישלין לפני עני הקרוב לו שרואהו הלכך נריך לחלק להם והוא מלשון הלא נוצו מודעתנו [רות ג]: **בחליקי אגוזים.** פי' הר"ב שמין בהם קשרים. וכ"כ הר"ש בהם הערון. והרמב"ם פי' לגוזי פרך והם מין לגוזים והוא מאד גבוה: **תשעים**

ותשעה. פי' הר"ש עניים: [ואחד אומר לבוז לזה שומעין וכו'. ומפי' הוא ברייא וחזק יותר מהבריו לו מוכל יותר מהם. כך מלתי בפירוש שחזכור בפ"ו משנה ד']: ב [ואחד אומר לחלק לזה שומעין וכו'. שאפילו הוא זקן

פירוש המשניות להרמב"ם

פ"ד א אמר הכתוב לא תכלה פאת שדך בקצרך (ויקרא כג) בא ללמדנו שיניחנו פאה מחוברת לקרקע וזה בקציר ומה שדומה לזה מן הדברים שאפשר לקטן ולגדול לקחתה.

מלאכת שלמה

פ"ד א **הפאה כו'**. פי' הרש"ס ז"ל הפאה של תבואה וקטנית ואילן ניתנת במחובר חוץ מלית ודקל לומר זכות ורשות עניים ניתנת לעניים גם במחובר לקרקע ויבוז אותה וכל לאיש גבר. ותרמי קמשמע לן מדלא שיימינה במחובר ויזכו בעניים וקשיים ומדלא שיימינה לפיאסו ויבוז אותה כרלוסס ע"כ. ומשמע דגם שכחה ולקט דינם לבוז כמו הפאה בשלשתן כתיב לעני ולגר תעזוב. ועי' עוד במ"ש בסה הר"ר שמעון ז"ל לקמן פרק במרא סי' ג'. וכן נראה גם כן מן הפי' שהעתיק שם ר"ע ז"ל במ"ש בס' טוי"ט: **ב בדלית ובדקל.** ירושלמי תני בשם ר"מ כל המילות שכנה ורבנן אומרין אין שכנה אלא דלית והדקל בלבד

משנה ראשונה

פ"ד א **הפאה ניתנת במחובר.** נראה דס"ה עולות ושכחת קמה דמידי הוא טעמא אלא מדכתיב תעזוב הנה לפניהם וכולהו תעזוב כתיב הכא כדאמר בחולין דף קל"ח: **אפילו צ"ט אומרים לחלק ואחד כו'.** הא שם כולם אומרים לחלק שומעין להם וכ"כ הרמב"ם פ"ג מהמ"ע בהדיא. והיינו טעמא דהא דמתוחן לבוז ולא לחלק משום מקנת עניים הוא כדי שלא יהנו בהן הבעלים כבעל הבית שנותן ומחלק להם משלו והכי אמרי' התם בפ' הזורע וכולן אין בהם טובת הנאה לבעלים. אלא נוטלין משלהם דרחמנא זכי להו אלא בשדה ולפיכך אם רצו למחול מוחלין. אבל אם אחד מהם אינו מוחל שומעין לו. ונריך לישבב היון דלא קיי"ל כר"ש דדרים טעמא דקרא מנ"ל הכא למדרש טעמא ולומר דמהני מחילה. ל"ל דבבר שבממון ודלא מהני מחילה לכ"ע דהוי כאילו זכו בו עניים והדר יהבי ליה לבעה"ב ודמי למקדש את האשה ע"מ שאין לך עלי אלא אחר כשות ועושה לרי' יהודה בבר שבממון

ציונים

פ"ד א **הפאה**. מיי' פ"ה מהלכות מת"ע הלכה ט"ו. **בדלית ובדקל**. שם הלט"ז ופ"ק הל"ב. **אפילו תשעים ותשעה**. תו"כ פ"ג דפ' קדושים. מיי' שם פ"ב הלט"ו: ב **בדלית ובדקל**.

שינויי נוסחאות

פ"ד ב **בדלית** נד"ר הכל משנה ג' ושם בפרק זה י' משניות.

תוספות חדשים

פ"ד [משנה א] **בדלית כו'**. תע"ג דבפ' היה קולע דף ט"ז ממרינן כל מילתא תוך מזיז ותמיהה יוהדין למטה וממפלגין התם משום טירדא. והכא משום שכר כנ"ל (פר"ח). [שם] **ואי אומר לבוז**. משמע שאם כולם מסכימין לבוז שומעין להם וכ"ג מדמי' בהמוכל ל"ג שאם ג"ל שמא יש עיני ע"מ לפטור בפירוש דפטור נ"ל. (פר"ח). וכן מלתי להלית ברמב"ם פ"ב מהמ"ע הט"ו וט"ז ע"ש. ובזה ניחא דליכיל מתני' להסמיעתו מהרוייהו ולו"ק. [תי"ט ד"ה] **ואי אומר לבוז כו' או אוכל יותר מהם עכ"ל**. כן הוא בתי"כ ובילקוט גם הר"ש הניחו (מההורש"ח זצ"ל).

ראשון לציון

פ"ד [משנה א] **בעה"ב מוריד ומחלק לעניים**. ירושלמי מסיק לעולם הסולתה של בעל הבית והוא דיוק לשון מוריד (רמ"ז):

נימוקי הגרי"ב

פ"ד א תו"ט ד"ה **ואחד ואפילו כו'**. נ"ב ס"ה מפורש בתי"כ פ' אמור. ד"ה **ואחד** (הכ') **שאפילו כו'**. נ"ב גם זה מפורש בתי"כ שם.

תוספות אנשי שם

פ"ד א במשנה **בעל הבית**. ע"ל במשנה יו"ד תוי"ט ד"ה של בעל הבית: בר"ב ד"ה **הפאה כו' תעזוב כו'**. ק"ל דמהך קרא ליכא למשמע אלא שלא לחלק אלא שיהא לפניהם והם נוטלין מיהו אכתי ק"ל שיקבור היפוסו ושיקר הילפותא דמחובר לאו מהכא היא אלא מהא דתני בתי"כ הרמב"ם בפי' אמר הכתוב לא תכלה פאת שדך

ומע כה לו מולה שהרי מה שאמר לחלק מפני תליאומו הוא אפילו הכי שומעין לו כך מלאתי בפירוש הג"ן: ג **וזרקה על השאר**. פירש הר"ב כדי לקנות. וכן לשון הר"ם. וכפירוש רש"י בפ"ק דב"מ דף י' ולא נתכוון לומר דבהכי הוי קנין. אלא ר"ל לפי כוונת העני אבל לפי האמת אין זה קנין כלל: **אין לו בה כלום**. פירש הר"ב לקונסים לחודו וכו'. וירושלמי הוא מני וכו'. וטעמא מתאמר מלשון הרמב"ם בפירושו כשיקח מקצתו ויכסה מקצתו וכו'. שאחרי שכסה הפאה בפני העניים שלא יוכלו לראותה לקחתה והוא לא קנאה שזה שאין זה קנין כלל לכך קונסין אותו אף מה שלקח וזכה בה. ולשון כף נתת כדי שלא יעשה כן פעם אחרת: **נפל לו עליה**. מ"ם הר"ב ס"ג וא"ג וכו' בסמטא ובגדי רשות הרבים עיין במשנה ד' פ"ק דבבא מציעא. והרמב"ם בפ"ג מהלכות מ"ע כתב. עני שנטל מקצת הפאה וזרק על האחר או שנפל עליה או שפירש טליתו או שקנסים אותו וכו' עד שנטל מקצת הפאה בפני העניים שלא יוכלו לראותה לקחתה והוא לא קנאה שזה שאין זה קנין לוקחין מידו מה שנטל כבר דגבי נפל עליה או פירש טליתו לא שייך לומר לוקחים מידו מה שנטל דהא לא פסיקא ליה שנטל כבר מזה ולא מסתבר שיקנסו מה שלקח קודם לזה כהוגן ומשמ"כ שם וזרקה על האחר שעשה כן שלא כהוגן ודו"ק כי נכון הוא (ממהורש"ח זצ"ל). אחר המגיה ולפע"ד דמ"ל לומר כן דאי קאי רק אזריקה אינך שייך לומר לוקחים מידו מידו הא כבר זרקו ומ"ל לכתוב אין לו בה כלום משום דמתני' ומ"כ כ"ל דהרמב"ם משמעון בשאין זה דין שדה דהא יש לדקדק למה סיים ונותנין אותו לאיש אחר ולא קאי נמ"ם ונוטלין ממנו ומ"כ כ"ל דה"ק שלא זכה בגפילה או בזריקה אבל מ"מ מזה דין פאה זו כתחלתה וכבל אוין בה ואפי' הוא עצמו יכול ליטול אחר כך בין העניים ומ"כ כתב הרמב"ם ואפילו מה שנטל פי' אחר שהעבירוהו נטל בין עניים אחרים לוקחין מידו ונותנים לאחר משום קנס ולא שיהיה דינו כאילו לא נפל ומ"כ שפיר כללם הרמב"ם בחד בגף דכמה שנוטל אחר כי אין מילוק משמ"כ מאני דמיירי ממה שלקט קודם שלקט חלקם לב' בעות כנ"ל בדור כוונת הרמב"ם וכן מלאתי בפר"ח שכתב מעבירין אותה הימנה פירוש אחין לו חלק בה עוד כאחר עניים עכ"ל וד"ק (הר"ז).

ציונים

שם הלט"ז: ג **נטל**. ב"מ י'. ותוס' קדושין ר"פ האומר. ופירושלמי גיטין פרק הזורק. ופ"ק דמציעא. מיי' שם הלכה יח.

שינויי נוסחאות

ג **וזרקה** בד"ג וזרק ובד"ו ול"ג וזורק. **ופירש** בד"ס פירש וכ"ה בב"מ שם.

תוספות חדשים

ב [תוי"ט ד"ה] **ואחד אומר כו' שומעין לו עכ"ל**. כן הוא בפ"ב הנ"ל. ג [תוי"ט ד"ה] **נפל עליה כו' חילקם לשתי בבות עכ"ל**. ול"ג דגם הרמב"ם ס"ל כך ומ"ש ואפילו מה שנטל קאי רק אריש שנטל מקצת כו' דגבי נפל עליה או פירש טליתו לא שייך לומר לוקחים מידו מה שנטל דהא לא פסיקא ליה שנטל כבר מזה ולא מסתבר שיקנסו מה שלקח קודם לזה כהוגן משמ"כ שם וזרקה על האחר שעשה כן שלא כהוגן ודו"ק כי נכון הוא (ממהורש"ח זצ"ל). אחר המגיה ולפע"ד דמ"ל לומר כן דאי קאי רק אזריקה אינך שייך לומר לוקחים מידו מידו הא כבר זרקו ומ"ל לכתוב אין לו בה כלום משום דמתני' ומ"כ כ"ל דהרמב"ם משמעון בשאין זה דין שדה דהא יש לדקדק למה סיים ונותנין אותו לאיש אחר ולא קאי נמ"ם ונוטלין ממנו ומ"כ כ"ל דה"ק שלא זכה בגפילה או בזריקה אבל מ"מ מזה דין פאה זו כתחלתה וכבל אוין בה ואפי' הוא עצמו יכול ליטול אחר כך בין העניים ומ"כ כתב הרמב"ם ואפילו מה שנטל פי' אחר שהעבירוהו נטל בין עניים אחרים לוקחין מידו ונותנים לאחר משום קנס ולא שיהיה דינו כאילו לא נפל ומ"כ שפיר כללם הרמב"ם בחד בגף דכמה שנוטל אחר כי אין מילוק משמ"כ מאני דמיירי ממה שלקט קודם שלקט חלקם לב' בעות כנ"ל בדור כוונת הרמב"ם וכן מלאתי בפר"ח שכתב מעבירין אותה הימנה פירוש אחין לו חלק בה עוד כאחר עניים עכ"ל וד"ק (הר"ז).

חידושי מהרי"ח

פ"ד ג [תוי"ט ד"ה] **נפל לו עליה מ"ש הרב כו' והרמב"ם כו' ואפילו מה שנטל כו' וא"נ כן מן המשנה כו' עכ"ל**. פי' ואפי' מה שנטל דהיינו מה שנטל מקצת פאה וזרקה על השאר כו' נותנין לעני אחר אבל בנפל עליה או פירש טליתו עליה הרי עדיין לא נטל כלום ואין מקום להשגת הרב תוי"ט על הרמב"ם וק"ל.

אור גדול

פ"ד ג **נפל לו עליה ופירש טליתו עליה מעבירין אותו הימנה**. יעוין בשו"ע חו"מ (סוף סי' קנ"ו) ברמ"א ולכ"ע אם בני העיר יכולין לסגור הדלת ולגרום עם המושלים שימחו בבאים לגור או ע"י מונע אחר הרשות בידם. ויעו"ש בהגר"א (ס"ק מ"ח). דהביא ממשנה זו. והוא ממהרי"ק (סי' קצ"א) דהביא ראיה זו ויעו"ש היטב דהביא בב' אופנים. א') דמה הכא דכבר זכה במקצת ולקח אפ"ה יכולים להעבירו ממנו מאחר שהוא הפקר התם דרוצה לזכות בישוב והם קדמוהו לזכות בישוב מהשר לא כ"ש שיכולים להעביר מן הבא לזכות. ואח"כ כתב עוד באופן אחר דהכא אם אותו שפרש טליתו שיכולים להעבירו ממנה אם הוא יגבר בזרוע וביד חזקה על הבא להעבירו ויקדים ויטלנה בידו ממש פשוט דהוא זריז ונשכר. והנה לפן הא' דימה לאותו שבא לזכות ביישוב לפירש טליתו. ובני העיר יכולים להעבירו ממנו כמו הכא דיכולין להעבירו. ובפן הב' דימה בני העיר לפירסו טליתם ואותו שבא לזכות רוצה להעבירו ויכולים לחזק עצמם בזרוע ולזכות. והנה לכאורה הראיה היא לנגדו דהנה הרמב"ם (פ"ב ממ"ע) כתב דקונסין אותו ומעבירים אותו ממנה דאפי' מה שנטל נוטלין ממנו. והוא מתוספתא בשם ר"מ ויעויין בתוי"ט ובתוס' חדשים הכא דקאי גם אפירש טליתו. ואפי' להגר"א בשנות אליהו דחכמים פליגי היינו דלא קנסי אבל מ"מ מוכח דאיסורא הוא לכ"ע. והיינו מה שכיסה וגרם לכסותן מן העניים שלא יזכו בהן בכדי שאח"כ יזכה הוא. א"כ מבואר דבדר הפקר אסור לגרום שלא יזכו בהן אחרים כל שלא זכה מדינא. וא"כ ה"נ כיון דהיישוב הפקר איך יכולים בני העיר למנוע ולסגור הדלת מן הבא לזכות. אמנם ז"א דהכא המניעות שמונע מהן הוא מניעה בעלמא שלא מדינא. אבל התם מה שמונעים עפ"י השר כיון דהשר יכול למנוע ע"פ דין דדינא דמלכותא דינא א"כ גורמים למנוע עפ"י דין הוי כמקדים לזכות דמותר כיון דזכייה מדינא ה"נ כל שגורמים למנוע עפ"י דין מותר

תוספות אנשי שם

הר"מ ע"כ. ואחר המחילה זו שגגה שיצאה מלפני השליח שמצות פאה במחובר ולי קצר עכר מיד אלאו דלא מלכה. ומה שפסק הר"מ בפ"ג הט"ו הוא ענין אחר שאם רצו העניים כולם לחלוק ביניהן הרי אלו מחלקין (ש"ל): ג תוי"ט ד"ה **אין לו כו' וירושלמי הוא תני כו'**. ז"ל הירושל' תני בשם ר"מ קונסין אותו ומעבירין ממנו את התלוש ואת המחובר ומשמע דת"ק פליג וכן משמע בתוספתא. ואפשר דכולה ר"מ היא ור"ש אומר כו' ור"ע מד' הרמב"ם ז"ל שאם היו מכמיס תלוקים עליו לא ס"ל לפסוק כר"מ (חדושי הר"ן שם): בתו"ח ד"ה **אמר המגיה**

משנה ראשונה

שומעין. ג"ז מת"כ הביאו הר"ש: ג **וזרקה על השאר**. פי' הר"ב כדי לקנות וכ"כ רש"י בפ"ק דב"מ דף יו"ד וכ"כ הר"ם. נראה דדייקי

ח. לף שאינו מתכוון להלכה. רק משום שחלש מחבריו: **ט.** ג' מעניים: **י.** וסבור לקנות בהכי: **יא.** לף פאה שזרק קנסוהו: **יב.** ד' חמותיו לא קנו לו. רק בגדי ר"ה וסימטא. ג"י מדנפל גלי דעתיה דלא רצה לקנות בד"ג: **יג.** ור':

משנה שלישית

ג **נטל מקצת פאה וכו'**. כשיקח מקצתו ויכסה מקצתו לוקחין מידו הכל בין מה שלקח ובא לידו ובין מה שכסה וזה קנס וכן אמרו קונסין אותו ומעבירין ממנו את הכל את התלוש ואת המחובר ועומר השכחה יתבאר אחר זה.

מלאכת שלמה

הלית מפני תליאותה והלקל מפני גובהו. וכמ' ירמיה סי' ק"ס בגלית ובלקל פי' שהכיבו התבואה והגפן על הלקל ע"כ. ולקוב זה נראה שגורס לר"ק ז"ל במכלול במלק הלקלוק עלה ג"ח שם לא נפל טעות שם וז"ל שם וכן זכרוהו במשנה ובגלית הלקל בעה"ב מוריד ומחלק לעניים ע"כ. אלא כן בשרשים בחלק העניו כתב בגלית ובלקל ע"כ. ולקחה לע"ד על ס' ירמיה דהא תמריס נמי חייבין בפאה כדמנן לעיל בפ"ק ומשמ דהא קמ"ל בפירושו ז"ל אלא מיבעי לפירות דלא גופיה דמוריד ומחלק אלא אפילו למה שמורכב על הלקל אע"ג דהיא מלמעלה אלא שכיסה מוריד ומחלק. ולזה הר"ם ז"ל דמסיק בירושלי' שפיר' תאמר קורא אם פאה למעלה הטריחו על בעה"ב שתהא הולאה משלו ע"כ: **ג נטל מקצת פאה וזרקה על השאר**. שמצור היה שבכך יקנה האחר ויזכה בו וכמנו תוס' ז"ל (שם בב"מ) מעבירין אותו. אפילו רצה לא מקרי ואע"ג דעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה נקרא רצה היינו משום דאפשר לי' למטרח ולמיזבן אלרעא אחריתי אבל במציאה או בהפקר דל"ל הכי אפילו רצה לא מקרי ע"כ. ונלע"ד פי' לפירושם מעבירין אותו אפילו רצה לא מיקרי פי' המעביר את גופו ממנה ל"מ שאינו נקרא רצה דמעבירין לכתחלה משמע אלא אפילו מי שפירש טליתו אינו נקרא רצה. עי' בהר"ן ז"ל פ' האומר דף תרמ"ז. ומפני שראיתי מי שחלק עמי בזה לומר דאינו נקרא רצה קאי אמי שפירש טליתו דוקא הוצרכתי לכתוב דעתי בזה. ומ"מ עי' בנ"י בפרק מזקת הבתים בדף קפ"ט. ולי הוה גרסי' בתלוש: **ג נטל**. אחד מן העניים מקצת פאה שלקט כבר וזרק לו על האחר כדי לקנות: **אין לו בה כלום**. אפילו בסה שלקט דקונסין אותו ומוציאין ממנו התלוש והמחובר: **נפל לו עליה** וכו'. אף על גב דלרבע אמות של אדם קונות לו בסמטא ובגדי רשות הרבים, הכא בשאה מבילו לא תקינו ליה רבנן שיקנו לו מרבע אמותיו. אי נמי כיון דנפיל עליה, גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה לאקני, בזרבע